POGLED

Konkurenčnost države je v samem razvojnem dogovoru

Kam se selita denar in pamet v globaliziranem svetu? Obe poročili, ki spremljata svetovno tekmo konkurenčnosti držav in zgodovinsko izhajata iz skupnega projekta Centra za konkurenčnost IMD in Svetovnega gospodarskega foruma, poudarjata pomen blaginje kot končnega rezultata konkurenčnosti.

Konkurenčnost: tekma investicijskih destinacij

Konkurenčnost je univerzalna sposobnost držav, da v tekmi investicijskih destinacij naravni, človeški in finančni kapital bolj ali manj učinkovito pretvarjajo v družbeni kapital oziroma družbeno blaginjo. Gre za poslovno in širše družbeno okolje, ki ga sestavlja niz institucij, politik in dejavnikov, ki določajo **raven produktivnosti države**, ta pa določa raven blaginje.

Morda se komu zdi, da so najvišja mesta na obeh lestvicah rezervirana za vedno iste zmagovalke: Singapur, Hongkong, ZDA in Švico. In zdi se, da večja utež anket v WEF-ovi razvrstitvi daje prednost večjim državam in zahodnim državam nasploh. A vendar gre za »regato«, v kateri lahko vsi napredujejo, uvrstitev je manj pomembna.

Konvergence in omejitve ekonomske politike v okviru EU

V tej izdaji v nosilnem prispevku prof. dr. Dušana Mramorja obravnavamo vprašanje prihodnjih meril za uravnavanje gospodarske politike EU. Pri tem je Slovenija izpostavljena hkrati kot dober zgled in potrditev, da EU potrebuje temeljit premislek o tem, kako nadgraditi merila za vodenje ekonomske politike, da bodo dopuščala več avtonomije posameznim članicam in obenem povečevale konvergenco. Za zdaj, in to izhaja tudi iz rezultatov bodisi IMD-jeve bodisi WEF-ove lestvice, se razkorak v blaginji med jedrnimi in drugimi državami EU povečuje.

Med vsemi evropskimi državami je na lestvici IMD letos najbolj napredovala Irska, ki se je povzpela na sedmo mesto, takoj za Nizozemsko ter pred Švedsko in Dansko. V času konjunkture je uspešna pri naložbenih spodbudah in učinkovitosti javnih naročil ter upravljanju s talenti in upravljanju s podobo in blagovno znamko države. Čeprav spada med »obrobno« državo Evropske unije in evroobmočja s tipično večjo variabilnostjo gospodarske aktivnosti in brez koristi od uvedbe evra, kakršne pripisuje freiburški Center za evropske politike (CEP) zlasti Nemčiji. Slovenija je na letošnji lestvici IMD na 37. mestu, natanko tam kot lani.

Ambicija

Ambicija je bila vodilo prosvetljenega menedžmenta, ki je v začetku letošnjega leta pozval k motivacijskemu dogovoru za večje plače ob sočasnem razbremenjevanju dela. Ambicija opraviti z zaostalostjo izvira iz prosvetljene zavesti voditeljev, je potrebna dota razvojnega dogovora, ki lahko odpravi univerzalno šibkost slovenske razvojne naravnanosti. Ta se kaže v kratkoročni usmerjenosti v (pre)razdelitev virov, ki je značilnost bolj ali manj vsake vlade in njene koalicije v 28-letni zgodovini države. V razmerah, ko se lahko vsaka država zaradi pomanjkanja ambicije in ozaveščenosti izgubi v populizmih in prej kot v generaciji prestopi s konvergenčnega na divergenčni breg, je ambicija postala nuja.

Irska je gotovo zgled konkurenčnosti, ki je rezultat politik, utemeljenih na dolgoročnih, razvojnih zavezah, pozicioniranju znotraj in zunaj EU in na sposobnosti hitrega in odločnega prilagajanja v kriznih razmerah. Napredek je torej stvar ambicije široke koalicije družbenih skupin. Je vprašanje ustvarjanja družbenega sistema, ki je usmerjen v prihodnje generacije. Irski se je uspelo umestiti med dobre in slabe zunanje in notranje okoliščine sebi v razvojni prid.

Iz izrazov podpore razvojnemu dogovoru voditeljev socialnih partnerjev in nekaterih drugih predstavnikov deležnikov, ki smo jih v tej izdaji povabili k razmišljanju o možnostih zanj, je razbrati, da je zavedanje dozorelo. A kako ga doseči in nato umestiti med družbene institucije?

Pot do razvojnega dogovora

Iz predlaganih petih točk razvojnega dogovora, ki jih izpostavlja Observatorij ZM, kaže izluščiti razvojni dogovor med socialnimi partnerji in drugimi udeleženci: vzdrževati in povečevati raven zaposlenosti kljub pospešenemu staranju prebivalstva, radikalno povečati vlaganja v izobraževanje in znanost, pospešiti tehnološko in trajnostno tranzicijo ter vzpostaviti učinkovit sodni sistem, ki bi varoval dogovore in zasebno lastnino ter razlikoval javni interes od zasebnega. In petič, potrebna sta temeljito preoblikovanje davčne politike in harmonizacija regulatornih ukrepov in spodbud za konvergenčno delovanje drugih štirih ciljev.

Na poti do razvojnega dogovora je pet etap. Najprej je treba uskladiti dogovor med socialnimi partnerji, h kateremu naj pristopi čim več deležnikov in družbenih skupin. Sledi opredelitev prispevka vsake družbene skupine zanj in dolgoročnih koristi za vsako od njih, oboje utemeljeno v pregledni metriki. Nadalje, potrebni so nadgradnja razvojne strategije države z razvojnim dogovorom, skrbništvo vlade v obliki pretvarjanja tega v razvojno naravnane politike in vloga parlamenta, še zlasti državnega sveta, da bdi nad trdnostjo zaveze. Nazadnje, potrebna je moralna zaveza vsake družbene skupine, da ga prevzame in skrbi za svojo aktivno vlogo v njem. Šele takrat prevzame tudi upravičenje do koristi, ki iz dogovora izhajajo. Vse to se lahko zgodi edinole v odprtem in od spodaj podprtem družbenem procesu.

Vzpostaviti razvojni dogovor in ga spoštovati, nadgrajevati in ga nenehno pretvarjati v konsistentne razvojne politike, to je konkurenčnost sama po sebi.

Jurij Giacomelli
odgovorni urednik, Pogled

Ekonomska politika Slovenije v okvirih članstva EU in EMU

Prof. dr. Dušan Mramor
Ekonomska fakulteta
univerze v Ljubljani

V publikaciji Združenja Manager Pogledi 2019 sem poljudno predstavil analizo ekonomske politike preteklih vlad in njenih posledic ter oceno, ali je posamezna vlada vodila prociklično ali proticiklično ekonomsko politiko. Natančneje, analiza pokaže, ali je država v razmerah zmanjšane gospodarske aktivnosti (recesije oziroma »ohladitve gospodarstva«) reagirala proticiklično, tako da je z ustreznimi ukrepi spodbujala gospodarsko aktivnost in preprečila škodljivo neizkoriščanje človeških in materialnih virov, ali pa je celo poglabljala ohlajanje s procikličnimi restriktivnimi ukrepi.

FOTO VORANC VOGEL

Oziroma, razumemo lahko, ali je država na dolgoročno nevzdržno izrazito povečanje gospodarske aktivnosti (konjunktura oziroma »pregreto gospodarstvo«) odgovorila z ustreznimi proticikličnimi ukrepi ekonomske politike, ki so »hladili« gospodarstvo, ali pa celo s spodbujevalnimi, procikličnimi, ki so dodatno »prilivali olja na ogenj«, spodbujali inflacijo in povzročili pospešeno usmerjanje prihrankov v ekonomsko neučinkovite naložbe. V obeh primerih je prociklična ekonomska politika prinesla dolgoročno ustvarjan manjši BDP. Lep primer je bilo obdobje prociklične ekonomske politike v razmerah močno pregretega gospodarstva 2005–2008 in njenih katastrofalnih posledic v obdobju 2009–2014 in naprej.

Pri tej analizi sem puščal ob strani vprašanje, kako primerna je bila ekonomska politika EU in evroobmočja za Slovenijo in kakšne instrumente je država sploh imela v rokah za vodenje ustrezne ekonomske politike pred vstopom v EU in ERM2 oziroma prevzemom evra in po tem. To vprašanje se je izkazalo za izjemno pomembno.

Denarna politika ECB in Slovenija

S prevzemom evra je Slovenija »predala« vodenje denarne politike Evropski centralni banki (ECB). Ta uravnava količino denarja v obtoku in denarne tokove glede na stanje ekonomije celotnega evroobmočja. Seveda je za njene odločitve ključno stanje ekonomije v državah evroobmočja z največjo utežjo (npr. Nemčije, Francije, Italije). Ključno vprašanje za nas pa je, ali je denarna politika ECB ustrezna za Slovenijo.

To je najprej odvisno od tega, ali je denarna politika ECB sploh ustrezna za celotno območje z evrom. V začetku zadnje velike finančno-gospodarske krize je ECB vodila popolnoma napačno prociklično denarno politiko, saj je na krizo najprej odgovorila z višanjem obrestnih mer. Po zamenjavi guvernerja se je denarna politika povsem spremenila. S širokim »kvantitativnim sproščanjem« je bolje naslavljala ekonomsko stanje celotnega gospodarstva evroobmočja, na kar se je z ostro kritiko odzvala najmočnejša članica tega območja, Nemčija. **Odmik od sledenja izključno potrebam Nemčije in upoštevanje tudi, na primer, Francije in Italije je bila ustreznejša denarna politika tudi za Slovenijo.**

Ustreznost denarne politike ECB za potrebe Slovenije je odvisna tudi od tega, kako je Slovenija ekonomsko harmonizirana z evroobmočjem. Ob vstopu v ERM2 in prevzemu evra je bilo opravljenih več analiz in večinoma so pokazale, da je bila »konvergenca« Slovenije proti EU in evroobmočju uspešna, da je ekonomsko dovolj dobro usklajena z evroobmočjem in da bo denarna politika ECB primerna tudi zanjo. Kriza je pokazala povsem drugačno sliko. Velimir Bole (npr. v Bančnem vestniku, 5/2004) je že zelo zgodaj opozarjal, da precenjujemo ustreznost ekonomske politike EU oziroma evrskega območja za Slovenijo in podcenjujemo močan vpliv vstopa v EU in ERM2 na zmanjšanje možnosti, ki jih ima država za učinkovito vodenje ekonomske politike. Zato smo bili nepripravljeni, da bi se ustrezno odzvali.

Ekonomski šoki vplivajo na Slovenijo drugače kot na celotno evrsko območje. Večinoma so posledice v Sloveniji sicer v isti smeri kot v evroobmočju (»simetrične«), vendar so mnogo večje, v nekaterih primerih pa so celo v nasprotni smeri (»asimetrične«). **Izkazalo se je, da je struktura gospodarstva v Sloveniji (proizvodnja predvsem sestavnih delov in manj končnih proizvodov, turizem, majhnost, nerazvit kapitalski trg ipd.) veliko bolj kot v celotnem evrskem območju podvržena cikličnemu gibanju ekonomije in raznim šokom.**

Tabela 1: Variabilnost letne rasti gospodarske aktivnosti (BDP, izvoz) članic EU

2004–2018

	Standardni odklon v odstotnih točkah			Za koliko odstotkov je variabilnost gospodarske aktivnosti v obrobnih in »novih« članicah višja od jedrnih	
	Jedrne članice*	Obrobne članice**	Nove članice***	obrobne članice	nove članice
rast BDP	2,0	3,4	3,8	73,5	93,0
rast izvoza	5,1	6,7	7,2	31,9	41,4

ČLANICE EU

Jedrne*	Obrobne**	Nove***	
Avstrija	Grčija	Bolgarija	Poljska
Belgija	Finska	Ciper	Romunija
Danska	Irska	Češka	Slovaška
Francija	Italija	Estonija	Slovenija
Luksemburg	Portugalska	Hrvaška	
Nizozemska	Španija	Latvija	
Nemčija		Litva	
Švedska		Madžarska	
V. Britanija		Malta	

Vir: Eurostat

Tabela 2: Slovenija in »jedro EMU«: 2004 proti 2017

	Javnofinančni primanjkljaj (% BDP) 2004	2017	Javni dolg (% BDP) 2004	2017	Rast BDP (v %) 2004	2017	BDP na prebivalca po PKM (EU28=100) 2004	2017
Evroobmočje	−3,0	−1,0	68,4	86,7	2,3	2,4	110	106
Nemčija	−3,7	1,3	64,8	64,1	1,2	2,2	119	123
Francija	−3,5	−2,6	65,7	97,0	2,8	2,2	109	104
Slovenija	−2,0	0,0	26,8	73,6	4,4	5,0	85	85

Vir: Eurostat

Poleg tega Slovenija po ekonomskih značilnostih sodi med tako imenovane obrobne države evrskega območja, ki pri velikih šokih služijo jedrnim državam kot blažilnik za njihove težave. Tako, na primer, jedrne države blažijo pregretost svojih ekonomij z odtokom kapitala v nepremičninske naložbe v obrobnih državah. Za obrobne države to pomeni dodatno povpraševanje v že tako pregretih ekonomijah. Nasprotno, v recesiji investitorji iz jedrnih držav prenehajo investirati ali pa celo začnejo nepremičnine prodajati. Tudi finančne institucije v obrobnih državah, ki imajo velikokrat sedež v jedrnih državah, ob recesiji umaknejo finančna sredstva iz obrobnih držav, če se pojavi potreba v njihovih domicilnih državah, in obratno. S takšnim ravnanjem sicer nevtralizirajo del negativnega ekonomskega gibanja v svojih državah, vendar na drugi strani povzročajo velika nihanja gospodarske aktivnosti obrobnih držav, lahko pa celo sesutje trga nepremičnin in finančnih institucij ter poglobitev krize, kot kaže primer Španije v zadnji krizi.

Večja nihanja gospodarske aktivnosti v obrobnih držav v primerjavi z jedrnimi lepo ponazarja **tabela 1**, iz katere jasno sledi, da je nihanje BDP obrobnih držav za kar 73,5 odstotka in izvoza za 31,9 odstotka večje kot v jedrnih državah (merjeno s standardnim odklonom). Ti deleži so še večji pri državah EU, ki so postale članice leta 2004 ali kasneje (93 odstotkov in 41,4 odstotka).

Iz teh dejstev sledi jasen sklep, da je lahko denarna politika ECB neustrezna za Slovenijo, tudi kadar je ustrezna za evrsko območje, še bolj pa takrat, ko upošteva potrebe najmočnejših članic, na primer Nemčije.

Fiskalna politika Slovenije ter fiskalna pravila EU in evroobmočja

Da bi vodili ustrezno ekonomsko politiko in dosegli največjo možno ekonomsko blaginjo, bi morali te neustreznosti denarne politike ECB za Slovenijo nadomestiti z močnejšimi ukrepi slovenske fiskalne politike. To pomeni potrebo po še bolj fleksibilni fiskalni politiki, kot je bila, ko Slovenija ni bila članica EU. Pravila in način koordinacije javnih financ držav evroobmočja in EU pa tega ne samo ne omogočajo, temveč celo vodijo v prociklično fiskalno politiko.

EU je že zgodaj ugotovila potrebo po usklajevanju fiskalnih politik in je že leta 1992, daleč pred vpeljavo evra (1999), opredelila tako imenovane maastrichtske konvergenčne kriterije, ki jih mora izpolnjevati država, da bi lahko prevzela evro – največ 3 odstotke javnofinančnega primanjkljaja oziroma 60 odstotkov BDP javnega dolga, največjo možno inflacijo in obrestne mere. Že tedaj je namreč vladala skrb, da bi lahko posamezna članica EMU ravnala javnofinančno neodgovorno, se prezadolžila, breme njenega reševanja pa bi morale nositi preostale članice. Menili so, da so kriteriji ustrezen odgovor.

Finančno-gospodarska kriza, ki se je začela leta 2008, je pokazala, da ti kriteriji niso niti približno zadostno jamstvo, saj je vrsta držav evropske denarne unije (EMU) postala plačilno nesposobnih in so potrebovale pomoč. Mnenje v EU je bilo, da so ravnale neodgovorno, najbolj tiste z juga EMU, in poglobila sta se napetost in nezaupanje sever–jug (včasih označen kot protestantske proti katoliškim državam). »Sever« je moral na različne načine kratkoročno priskočiti na pomoč, vendar ne brez strogega pogojevanja, ki pa je imelo za države v težavah dolgoročne negativne posledice. Po drugi strani pa so severne države izsilile, ob hkratnem dograjevanju institucij in sistemov odzivanja na šoke v EMU, zaostritev po njihovem mnenju preohlapnih maastrichtskih kriterijev.

Tako sta bila med drugim vpeljana načelo srednjeročno izravnanih javnih financ in posebna metodologija za izračun dovoljenega največjega letnega odstopanja od izravnanih javnih financ. Dovoljeno odstopanje je odvisno od tega, kje je država v gospodarskem ciklu: v recesiji je dovoljen izračunan nominalni javnofinančni primanjkljaj, v konjunkturi pa se zahteva določen presežek. Prav tako je bilo določeno, kako mora država z vsakoletnim »fiskalnim naporom« doseči srednjeročni cilj, pa tudi javnofinančni dolg, manjši od 60 odstotkov BDP. Vse spremembe so bile vključene v posebne pogodbe, katerih ključne sestavine so se prenesle tudi v pravni red članic EMU.

Slovenija je šla pri tem daleč najdlje. Zaradi takratnega razmerja političnih sil smo bili najprej predzadnja država EMU, ki je prenesla ključni del teh fiskalnih pravil v domači pravni red in s počasnostjo naredila ogromno škodo zaradi padca zaupanja v svojo »opravilno sposobnost«. Poleg tega pa je sprejela ta fiskalna pravila, kljub omenjeni potrebi po največji možni fleksibilnosti, na najbolj omejujoč način. Z zahtevano dvotretjinsko večino v državnem zboru je bilo fiskalno pravilo zapisano v ustavo, sprejet fiskalni zakon in izglasovani člani fiskalnega sveta. Jasnega opozorila ob sprejemanju fiskalnega zakona, da je neustrezno omejujoč, takratna politika ni upoštevala. Tako vsebuje celo z enačbami določeno metodologijo zgoraj omenjenih izračunov. Če zakon takrat ne bi bil sprejet, bi bile negativne posledice izredno velike in izhod iz krize negotov, saj bi v razmerah, ko so Slovenijo finančni investitorji že ocenili kot visoko tvegano, sledilo negativno mnenje evropske komisije in bonitetnih agencij. To pa bi povzročilo ponovno zaostritev krize, ker bi Sloveniji omejili dostop do finančnih trgov ali bi ga celo izgubila.

Javnofinančne omejitve, ocenjene s to metodologijo, so se pokazale kot dokaj dobre za jedrne države (še najbolj za Nemčijo), kot slabe za obrobne članice EMU in kot najbolj napačne prav za Slovenijo (v poglobljeni analizi za ministrstvo za finance prikazal Velimir Bole, 2016). Na primer, za leto 2016, ko je pri deflaciji, nespremenjenih stroških dela, ogromnem presežku v plačilni bilanci in nadpovprečni brezposelnosti izračun povsem nepravilno pokazal, da naj bi imela Slovenija močno pregreto gospodarstvo in bi zato morala voditi ostro restriktivno prociklično fiskalno politiko z nižjimi javnimi izdatki. Primer je bil tako nelogičen, da je celo evropska komisija privolila, da se izračun ne upošteval. Če bi se, bi gotovo ustavili hitro okrevanje slovenskega gospodarstva. To pa ni bilo edino leto velikih napak, še posebej so izstopala leta tik pred krizo, ko so bile napake še večje, a v nasprotni smeri.

Impotenca ekonomske politike Slovenije

Tako pridemo do sklepa, da so tako denarna politika kot dogovorjene omejitve fiskalne politike v EMU najbolj prilagojene potrebam jedrnih držav, lahko bi celo trdili, da Nemčiji. Za obrobne države pa velja, da njihovih relativno večjih potreb po odzivu na šoke oziroma sorazmerno večjih nihajev v gospodarskem ciklu denarna politika ECB in okviri fiskalne politike ne naslavljajo, niti tega ne omogočajo.

Slovenija pri tem še posebej izstopa zaradi toge zakonske ureditve že tako neustreznih fiskalnih pravil. To je nedavno postalo celo polje političnega boja v obliki zahtev ustavnemu sodišču, da uveljavi najbolj radikalno in popolnoma absurdno interpretacijo tega fiskalnega pravila. Takšna interpretacija, daleč radikalnejša, kot jo uporablja evropska komisija, za Slovenijo pomeni ne samo izgubo nekaterih vzvodov fiskalne politike, temveč praviloma prociklično ukrepanje in zato velike izgube BDP. V oceni teh zahtev se popolnoma strinjam s sklepi in predlogi, ki jih je podal Jože Damjan v Sobotni prilogi Dela 4. maja letos.

Iz povedanega jasno sledi, da Slovenija pri poglabljanju EMU, ki naj bi ga naredilo bolj robustnega, to je odpornega proti šokom, nikakor ne bi smela privoliti v »dejstvo«, ki ga navajajo severne članice EMU, o neodgovornem ravnanju obrobnih držav EMU. –**Tabela 2** lepo ponazarja, da je ta teza trhla.

Iz **tabele 2** jasno sledi, da je Slovenija pred letom 2005 uspešno nevtralizirala izjemno velike šoke v zvezi s približevanjem EU in EMU in tako vodila odgovorno ekonomsko politiko. Lahko bi celo dejali, da je njen šolski primer. Tako je dosegla visoke rasti BDP ob bistveno večji makroekonomski stabilnosti, na primer s fiskalnimi pravili usklajenim nizkim javnofinančnim primanjkljajem in dolgom, kot jedrne države, ki so celo kršile fiskalna pravila.

Z vstopom v ERM2 in EU je Slovenija izgubila ključne učinkovite instrumente ekonomske politike in bila še dodatno prizadeta zaradi zanjo izrazito procikličnih fiskalnih pravil, v začetku krize pa tudi prociklične denarne politike. Končni rezultat za celo 13-letno obdobje je bil izredno slab, saj je bila relativna razvitost leta 2017 na enaki ravni (85 odstotkov povprečja EU) kot ob vstopu v EU leta 2004. Slovenija torej ni konvergirala k povprečju EU, kar pa je delno posledica napačnih slovenskih odločitev, ki sem jih prikazal v Pogledu 2019. Tudi **tabela 2** nakazuje, da je ekonomska politika EU najbolj po meri Nemčije, ki je v tem obdobju izjemno pridobila.

Kako zopet usposobiti ekonomsko politiko Slovenije?

Skupaj z drugimi obrobnimi državami bi morala Slovenija zahtevati, da se opusti oziroma bistveno spremeni omenjena metodologija, z njo pa tudi cela vrsta drugih pravil v zvezi z javnimi financami, ki onemogočajo vodenje potrebne fiskalne politike za posamezne države*. Še več, **razviti je treba decentraliziran sistem vodenja ekonomskih politik v evroobmočju in tako omogočiti članicam EMU, da samostojno z učinkovitimi instrumenti ekonomske politike pravočasno in v ustreznem obsegu nevtralizirajo nesinhrona gibanja.** Na centralni ravni pa je treba okrepiti sposobnost EMU, da priskoči na pomoč, kadar članice same vseeno ne bi zmogle. Pomoč bi morala biti takojšnja in nepogojna, razumljivo pa bi sistem lahko zaživel, ko bi članice dosegle opredeljeno finančno trdnost.

*Glej na primer IMF & BS, Rethinking Monetary–Fiscal Policy Coordination, 2017, str. 56–59

Impressum k drugi četrtletni izdaji Pogleda

Pogled *je strokovna publikacija, zasnovana v okviru* **Observatorija Združenja Manager za konkurenčnost in povečevanje družbene blaginje**, *in izhaja v partnerstvu z* **Delom**, *četrtletno na straneh časnika, ki ga berete, letno pa kot samostojna publikacija. Njen namen je ovrednotenje gospodarskih gibanj in ekonomske politike Slovenije in Evropske unije ter umeščanje menedžerskih dobrih praks v kontekst družbenega razvoja in zagotavljanja blaginje.*

Dobre gospodarske rezultate, združene z ugodnimi razmerami za nadaljnji razvoj, pojmujemo tudi kot **konkurenčnost države**. *V tem smislu želimo s Pogledom prispevati k ozaveščanju o umnem upravljanju države. Takem, ki s čim več preglednosti vnaša zaupanje med udeležence na pozitivni spirali družbenih odnosov in v smeri skupne vizije zmore preizkuse časa.*

Observatorij ZM *je strokovna skupina, ki deluje kot strokovni organ Združenja Manager. Neposredno se umešča v javni dialog o razvojnih vprašanjih in ekonomski politiki Slovenije. Tako uresničuje svojo vizijo delovanja kot angažirana intelektualna platforma skupine strokovnjakov (»think thank« ali možganski trust) v slovenskem in evropskem prostoru. Sestavljajo ga širše vodstvo združenja ter izbrani strokovnjaki iz gospodarstva ter drugih znanosti in poklicev. Observatorij ZM vodi prof. dr. Dušan Mramor. Deluje kot uredniški odbor letne publikacije* **Pogled**. *Odgovorni urednik Pogleda je Jurij Giacomelli.*

Pobuda za razvojni sporazum in preseganje politike možnega

FOTO JURE ERŽEN

Ugodne gospodarske okoliščine, javnofinančna stabilnost in stabilen trg dela Sloveniji omogočajo naslavljanje nekaterih velikih izzivov, s katerimi se že spoprijemamo ali pa se še bomo v prihodnjih letih. Med njimi so gotovo neugodne demografske napovedi, prestrukturiranje gospodarstva v smeri večje dodane vrednosti, javnofinančna vzdržnost in zadostnost sistemov socialnih zavarovanj ter učinkovit trg dela. Ta vprašanja so tako kompleksna in medsebojno povezana, da jih ni mogoče obravnavati parcialno, temveč zahtevajo širši družbeni dogovor in dolgoročnejši pristop.

Pri takšnem pristopu se pogosto pojavita dve skrajnosti. Ali je dogovor preveč ohlapen in ukrepi premalo definirani, da bi omogočali spremljanje z vidika doseganja postavljenih ciljev, ali pa je dogovor preveč vseobsežen in ukrepi preveč podrobni, saj želijo vse interesne skupine že vnaprej zaščititi svoje parcialne interese. S tem žal onemogočajo sklepanje kompromisov, končni dogovor in dejanski preboj. Govorimo torej o politiki možnega.

Kar nas lahko v tem trenutku navdaja z optimizmom, je dejstvo, da je **zavedanje o pomembnosti obravnave teh vprašanj v zadnjih letih preraslo ozke okvire strokovnih služb in prešlo na področje politike, socialnega dialoga, akademske sfere, medijev in nevladnih organizacij.** Eden od primerov zavedanja o nujnosti ukrepanja so nenazadnje tudi Pogledi Observatorija Združenja Manager. Pot, ki jo nakazujejo v projektu sodelujoči strokovnjaki, se v veliki meri sklada z že začetimi aktivnostmi vlade in socialnih partnerjev. Na ministrstvu za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti tako trenutno tečeta kar dva pogajalska procesa, katerih skupen cilj so **hitrejša aktivacija brezposelnih in podaljšanje delovne aktivnosti posameznikov ob hkratnem zagotavljanju ustrezne socialne varnosti.**

Predstavniki sindikatov, delodajalcev in vlade so se na 318. seji Ekonomsko-socialnega sveta 19. aprila letos dogovorili tudi o začetku aktivnosti za sklenitev novega socialnega sporazuma. Kaj bo ta vsebinsko zajemal, bodo definirali njegovi deležniki, pri čemer se vračamo k prej opisanim dilemam širših družbenih dogovorov. Kljub temu upam in verjamem, da smo s socialnimi partnerji sposobni doreči vsebinsko ustrezen in izvedljiv dogovor, ki bo omogočil še večjo blaginjo in nadaljnji razvoj naše države.

V prvi vrsti moramo združiti nasprotujoče si zahteve posameznih interesnih skupin in doseči zavedanje, da je prav od sposobnosti preseganja teh interesov odvisna blaginja državljanov in državljank Republike Slovenije. Jemanje enim in dajanje drugim postaja samo po sebi nezadostno. Spremeniti moramo razmišljanje in navade ter z inovativnimi pristopi oblikovati temelje za dolgoročno vzdržen razvojni sporazum, ki bo omočil rast v desetletjih pred nami.

Mag. Ksenija Klampfer ministrica za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti

Napredovanje na poti nenehnih izboljšav je naloga vseh

FOTO JURE ERŽEN

V Združenju Manager smo na januarskem srečanju pozvali k sklenitvi družbenega dogovora za višje plače vseh zaposlenih v Sloveniji in s tem povečanje blaginje. To nalogo mora opraviti menedžment, pa tudi država. Pri tem smo jasno poudarili, da je pogoj za višanje plač stalno naraščajoča produktivnost v gospodarskih družbah, katere rezultat je višja dodana vrednost na zaposlenega. Zanjo sta potrebni še kakovostnejše delo menedžerjev in zaposlenih ter nenehno izboljševanje konkurenčnosti poslovnega okolja. Zato moramo premike ustvarjati skupaj – z vsemi najodgovornejšimi v podjetjih, institucijah, državi.

Pot do višjih plač se skriva v razumevanju in izvajanju stalnih izboljšav kot načinu delovanja in razmišljanja zaposlenih in menedžerjev v zasebnem in javnem sektorju. Dejstvo, da je dodana vrednost na zaposlenega v Sloveniji samo polovica nemške, je predvsem posledica pomanjkanja zavedanja o pomembnosti nenehnih izboljšav ključnih kazalcev uspešnosti, ne glede na to, ali smo v zasebnem in javnem sektorju. V splošnem še nismo privzeli miselnega vzorca in vzpostavili kulture, ki bi nas kot zaposlene in menedžerje usmerjala k nenehnemu iskanju rešitev, kako lahko z manj ustvarimo več, kako lahko z inovacijami in poenostavljanjem procesov povečamo vrednost svojega dela. Pomanjkanje tovrstnega razmišljanja in gradnje kulture učinkovitosti prepogosto raje nadomestimo z več dela. Podobno velja za gospodarsko okolje, kjer je dodajanje nove in nove regulative bližje kot iskanje rešitev, s katerimi bi olajšali delo v gospodarskih družbah in s tem pripomogli k višji produktivnosti in dodani vrednosti.

Gradnja kulture učinkovitosti in uspešnosti v mikro- in makrookolju je eden od vzrokov, da so slovenska podjetja po produktivnosti in dodani vrednosti pod povprečjem EU. Pa tudi premalo ambicije in strasti, da bi podjetja postavili na svetovni zemljevid najuspešnejših.

V zadnjih desetih letih se to vendarle spreminja. Zrasla so številna inovativna mala in srednje velika podjetja, pojavila se je ambicija rasti in motiv postati najboljši v svoji dejavnosti – kot ključni strateški cilj v marsikaterem podjetju.

Zato je ravno pravi čas, da s širšim družbenim konsenzom in usklajenim delovanjem delodajalcev, sindikatov, javne uprave in drugih deležnikov pospešimo razvoj podjetij, njihovo vsako leto boljše poslovanje pa nagradimo v postopnem stalnem višanju plač. Če nam uspe načela stalnih izboljšav vnesti tudi v javni sektor, s tem povečati kakovost ter zmanjšati stroške delovanja javnega sektorja, bodo začrtani tudi pogoji za postopno nižanje dohodnine, s čimer bi država dodala svoj del k višjim neto plačam in s tem večji blaginji vseh, ki delajo in živijo v Sloveniji.

Aleksander Zalaznik
predsednik Združenja Manager

Nujen nov dogovor za prihodnost

FOTO MAVRIC PIVK

Prevedljivost, varnost, dolgoročnost, upoštevanje, spoštovanje … so pogoji, ki jih ne pričakuje samo kapital. Pričakujemo jih tudi ljudje, državljani, ali če hočete, zaposleni. V različnih obdobjih naše novejše zgodovine so vsi ti pogoji postali negotovi, občutek, da se izgubljamo prav v nasprotno stran, pa vedno močnejši. S tem se izgublja tudi zaupanje med deležniki v državi. Med najpomembnejše deležnike sodimo seveda socialni partnerji.

V preteklosti smo bili sposobni kakovostnega socialnega dialoga. Naj spomnim na prvi splošni kolektivni pogodbi (za gospodarstvo in negospodarstvo) in na kolektivne pogodbe dejavnosti. Sklenjene so bile takoj po osamosvojitvi v letu 1990, brez tradicije kolektivnega pogajanja, v negotovi gospodarski in politični situaciji. Preprosto zato, ker je obstajalo spoznanje o nujnosti in potrebi za dogovarjanje o tako pomembnih področjih, kot je medsebojno razmerje dela in kapitala. Tudi vzpostavitev organiziranega dialoga v okviru Ekonomsko-socialnega sveta ni temeljila na prisilnih predpisih, temveč na dogovoru socialnih partnerjev. V preteklosti sklenjeni socialni sporazumi dokazujejo, da je dogovor mogoč in koristen. Žal zadnji socialni sporazum, iz leta 2015, ni trajal več kot nekaj mesecev.

Nedvomno se danes socialni partnerji strinjamo najmanj v eni točki: da je nujen nov dogovor za prihodnost. Tak, ki bo segal čez mandat ene vlade in ki bo pošteno porazdelil bremena med vse deležnike v družbi, ki bo veljal za vse enako in ki bo celotno družbo peljal v napredek. Vsebina je znana.

Za tak dogovor potrebujemo močne socialne partnerje. Trenutno o tem težko govorimo. Če pustimo ob strani državo z vlado, proračunom, ministrstvi in strokovnimi službami, konkurenčnost med socialnimi partnerji in znotraj njih samih nikakor ne vodi v kakovosten dialog. Potem seveda vlada politika. Takšna ali drugačna, menjajoča smer z vsakokratnim mandatom. Ko pogledamo delovanje politik v preteklosti in njihov vpliv na razvoj države, težko rečemo, da se je politika v preteklosti ravno izkazala. Socialni partnerji pa so v tem obdobju postali šibkejši.

Poskusi sklenitve socialnega sporazuma na Ekonomsko-socialnem svetu bodo kmalu stekli. Kako uspešni bodo, je odvisno tudi od zgoraj napisanega. Kot ponavadi zamujamo, saj »idealen čas« traja že nekaj let. Žal nam je vso koncentracijo ponovno pobrala minimalna plača, ki ustavlja procese dogovarjanja tudi na bipartitni ravni. Pri čemer pa se večina zaveda, da problem pravzaprav sploh ni minimalna plača kot taka, temveč tisto, kar s seboj prinaša. O novem plačnem modelu se seveda nismo sposobni dogovoriti.

Kakorkoli že, priložnost za vse socialne partnerje se ponuja. Zdaj moramo pokazati, ali zmoremo in znamo.

Lidija Jerkič
predsednica Zveze svobodnih sindikatov Slovenije

Razvojni sporazum skozi oči gospodarstva

FOTO LEON VIDIC

Staranje prebivalstva in pravni sistem sta ključna dolgoročna izziva Slovenije na poti doseganja rasti kazalnika produktivnosti dela od 45 tisoč evrov leta 2018 do 60 tisoč evrov leta 2025.

Trenutno lahko s precejšnjo gotovostjo, ki jo ponuja demografija, trdimo, da se s staranjem prebivalstva v Sloveniji večata število in delež prebivalstva, ki potrebuje socialno pomoč. Hkrati se zvišuje povprečna starost zaposlenega. Število zaposlenih se bo v prihodnjih tridesetih letih skrčilo za 16 odstotkov, tudi če prištejemo vpliv priseljevanja. To pomeni, da lahko isto ali celo višjo raven družbenega proizvoda dosegamo le z večjo produktivnostjo. Ta bo omogočala večjo rast plač, ki bodo po drugi strani prek prispevnih stopenj financirale tekoče potrebe dela populacije, ki potrebuje pomoč.

S pomanjkanjem tako zaposlenih kot usposobljenih zaposlenih se po zadnjih podatkih Eurostata, za letošnje prvo četrtletje, spoprijema kar okoli 40 odstotkov slovenskih podjetij v predelovalnih dejavnostih. To je še enkrat več kot v EU-28, pri čemer zaostajajo le še za madžarskimi, poljskimi in bolgarskimi podjetji. Pomanjkanje zaposlenih je tako precej bolj pereč izziv za manj razvite članice EU, ki seveda izgubljajo del izobražene delovne sile, ki migrira na zahod in sever zaradi želje po višjem dohodku ter pridobivanju novih izkušenj. Neto priseljevanje je lahko kratkoročna rešitev zgolj za del manj kvalificiranih delovnih mest, saj je velika ovira za vstop na naš trg dela tudi zahteven jezik.

V segmentu povečanja zaposlenosti lahko na srednji rok še nekoliko zvišamo stopnjo delovne aktivnosti predvsem pri mladih, tako z njihovim hitrejšim vstopanjem na trg dela kot s spodbujanjem vajeništva in drugih oblik praktičnega usposabljanja. Spremembe lahko dosežemo tudi pri starejših zaposlenih ter tistih, ki nameravajo trg dela v kratkem zapustiti. Z ugodnejšo davčno zakonodajo moramo v skupini zaposlenih, starejših od 55 let, spodbuditi podaljševanje delovne aktivnosti v primerih, ko se zaposleni s tem strinjajo in imajo hkrati velik prispevek za podjetje. Več moramo vlagati v digitalne spretnosti in izobraževanje starejših zaposlenih, prav tako moramo trg dela usmeriti v skandinavsko smer varne prožnosti.

Rast produktivnosti tako ni cilj sam po sebi, ki bi ga spremljala rast brezposelnosti zaradi rasti avtomatizacije in robotizacije, pač pa odlično nagovarja izziv krčenja števila delovno sposobnih posameznikov v Sloveniji in širši regiji. Z rastjo produktivnosti, ki jo lahko najbolj zagotavlja prav predelovalna dejavnost (prispevala je kar polovico prirasta v preteklosti), bo nastalo tudi povpraševanje v storitvenih dejavnostih; rast plač, ki mora zaostajati za rastjo produktivnosti, pa bo zagotavljala povečana vplačila v socialne blagajne in sistem medgeneracijske solidarnosti.

Višje produktivnosti ni mogoče dosegati le z večjimi vlaganji v raziskave in razvoj ter v ljudi. Zelo pomembna sta tudi splošno okolje za vlaganja in privlačnost za tuje vlagatelje, ki v prostor prinesejo nove prakse ter pretresejo dinamiko v vseh segmentih poslovanja. Konkurenčne stopnje davka na dobiček podjetij, cene električne energije in obdavčitev visokokvalificiranega dela sodijo med glavne spodbude. Zmanjševanje administrativnih ovir lahko dodatno spodbudi poslovno dinamiko.

Zagotoviti je treba tudi zadostna vlaganja v kritično infrastrukturo, ki omogoča učinkovito hitrost nabavne in prodajne verige. Med potrebami v podjetjih in raziskovalno sfero je treba poiskati področja, kjer je vzajemno sodelovanje lahko koristno. Samo tako so lahko javna in zasebna sredstva najbolj koristno oplemenitena ter optimalno povečujejo blaginjo Slovenije. Temu sledi strategija pametne specializacije, kjer smo oblikovali devet strateških partnerstev podjetij in institucij znanja.

Zavedamo se, da razvojni preskoki niso mogoči brez skupnega konsenza ključnih deležnikov v družbi, gospodarstva, države in sindikatov. Prav zato smo na vrhu gospodarstva novembra 2017 poudarili razvojno partnerstvo treh generacij in skušamo kot osrednja gospodarska organizacija v okviru Ekonomsko-socialnega sveta narediti korak naprej s socialnim sporazumom ter seveda podpiramo vse nadaljnje pobude razvojnega sporazuma.

Boštjan Gorjup
predsednik Gospodarske zbornice Slovenije

POGLED

Zakaj drugi znajo, nam pa ne gre?

Slovenija ima pred sabo velike, večstomilijonske investicije: drugi tir, druga cev karavanškega predora, tretja razvojna os, energetske naložbe od hidroelektrarn do razmisleka o drugem bloku NEK, ki je ključen za energetsko samooskrbo. To so investicije za več milijard evrov in več desetletij, ki bodo pomembno vplivale na podobo države in standard državljanov. A zaupanja državljanov za te projekte ni. Prevladuje mnenje, da investicij ne znamo izpeljati pregledno in pošteno, ne da bi si kdo odškrnil svoj del pogače kot politično provizijo, zaradi česar so finančne konstrukcije projektov prenapihnjene.

V zgodovinskem spominu imamo predvsem dve državni naložbi: najprej anekse, ki so zaznamovali gradnjo avtocestnega križa, nato pa gradnjo Teša 6, pri kateri se je najprej zavajalo s finančno konstrukcijo projekta, nato pa je zaradi nekompetentnosti ključnih ljudi na strani naročnika, od uprave HSE do nadzornikov in ključnih ljudi v vladi, prišlo do izsiljevanja izbranega ponudnika in izjemnega povišanja cen. Pred nami sta dve možnosti: ali bomo zaradi preteklih napak sprejeli odločitev, da nikoli več ne bomo šli v nobeno veliko državno naložbo, ali pa bomo zaradi napak, ki smo jih naredili, uvedli mehanizme, da se napake nikoli več ne ponovijo.

Drugi izziv je spoznanje, da je digitalna revolucija v polnem zamahu. Izginjajo podjetja in z njimi delovna mesta, ki se ne znajo prilagoditi. Dogaja se ena največjih kreativnih destrukcij v zgodovini. Svetovna finančna kriza je prisilila ljudi v iskanje novih možnosti, zaradi česar lahko govorimo o bumu zagonskih podjetij. Milijoni izobraženih ljudi usmerjajo svoje znanje in energijo v iskanje novih storitev, inovacij, ki so globalno konkurenčne in zanimive. Prav to je priložnost predvsem za majhne države, da se hitreje prilagodijo. Poslovno okolje in šolski sistem sta izraza, ki privlačita startupe in jim omogočita razvoj. Kapital za nadaljnji razvoj podjetij je drugotnega pomena, kajti kapital išče najboljše startupe, najboljše in najbolj obetavne ideje, ne pa, kje so locirani. Pomen meja izginja, ključno je okolje, kjer se podjetniške ideje lahko razvijajo. To je priložnost za Slovenijo. Ampak vedemo se tako, kot da nas ta priložnost ne zanima, kot da s tem nimamo nič.

Observatorij ZM, ki ga vodi profesor Dušan Mramor, je predlagal družbeni konsenz delodajalcev, delojemalcev in vlade o rasti plač in produktivnosti. Za nadaljnji razvoj in gospodarsko rast je to nujno potrebno. Nujno pa je potreben tudi družbeni konsenz, da začnejo institucije delovati. Politične, ekonomske in pravne institucije, ki so rezultat odločitev družbe, so temelj gospodarskega razvoja. Zagotoviti delujočo pravno državo, to je ena ključnih prednostnih nalog, če hočemo državo blaginje, ki bo znala izkoristiti novo, digitalno dobo.

Uroš Urbas
odgovorni urednik Dela

Generalni pokrovitelj Pogleda: KD Skladi
Pokrovitelj Pogleda: Intesa Sanpaolo Bank
Partnerji Pogleda: Celjski sejem, Iskratel, Mercator, SIQ
Publikacija Pogled — Glavni pokrovitelj: as (Skupina Generali); Pokrovitelji: Petrol, Riko, Coface, PKZ
DELO
Programski partner
Združenje Manager